

ARNAVUTLARIN ANADOLU'YA GÖÇÜ: BURSA ARNAVUTLARI ÖRNEĞİ

Enes IDRİZ

Dr., Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni

1. Göç Olgusu ve Arnavutlar

Göç olgusu insanların toplu bir şekilde yaşam sürmeye başladığı en eski çağlardan itibaren toplumların gündeminde olan bir davranış biçimi olduğu söylenebilir. Göçlerin farklı dönemlerde değişik formlarda ve motivasyonlarla ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Göç kavramı üzerinde değişik sosyolojik tanımlar ve formülasyonlar söz konusudur.

Biz burada en yalın hali ile kişilerin veya toplulukların yaşadıkları diyarlardan belli bir süreliğine veya dönmek üzere ayrılmasını kastetmekteyiz. Burada değineceğimiz Arnavut milleti için bu iki davranış biçimi hem geçmişte hem de günümüzde söz konusudur. Genel olarak göçleri tetikleyen dinamizm, siyasi, ekonomik, dini ve sosyal karaktere sahiptir. Tabîi olarak bireysel farklı etkenlerden de söz etmek mümkündür. Arnavut toplumunun göç meselesi günümüz Balkan Coğrafyasında yaşanan pek çok siyasi tartışmanın sebebi olarak karşımıza çıkar. Hatta Yugoslavya'nın dağılmasından sonra müstakil olarak ortaya çıkan başta Sırbistan, Makedonya, Kosova gibi devletlerin geçmişten akseden sorunların da altında göç olgusu yatmaktadır diyebiliriz.

Arnavutların Balkanlar'daki varlığı milattan öncesine dayanmaktadır, dolayısıyla onlar bu topraklarda yaşayan en kadim millet olarak kabul edilir. Balkan savaşlarından sonra kurulan Arnavutluk devleti, Arnavutların ana vatanı olarak kabul edilmektedir. Fakat siyasi olarak çizilen bu sınırlar Arnavutların Balkanlardaki doğal sınırlarını yansıtmamaktadır. Arnavutlar, bugün Arnavutluk, Kosova, Makedonya, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan'da yoğun bir nüfusa sahiptir. Osmanlının balkanlardan çekilmesinden sonra özellikle Sırp ve diğer toplulukların Arnavutlar üzerindeki baskıları ve katliamları dramatik sonuçlar doğurmuş, özellikle zorla göç ettirme politikaları ile Balkanların demografik yapısı şekillendirilmeye çalışılmıştır. Gerek iç göçler gerekse başta kardeş ülke Türkiye olmak üzere dış göçlere zorlanarak bunun büyük ölçüde gerçekleştirildiği de söylenebilir. Burada çarpıcı bir örnek olarak 1950'lerdeki zorla göçün altyapısını hazırlayan Ulusal Sorunlar Komitesi üyesi Vaso Çubriloviç'in 1944'te YKP'nin (Yugoslavya Komünist Partisi) Merkez Komitesi'ne sunduğu, "Yugoslavya'da Azınlıklar Sorunu" başlıklı raporu zikredebiliriz. Buna göre II. Dünya savaşının hemen ardından oluşan ortamın, Yugoslavya'da azınlık sorununun çözümü için kaçırılmaması gereken bir fırsat olduğunu ileri sürülmekte, nihai çözümün azınlık mensuplarının Ulusal Özgürlük Ordusu'na karşı faşist güçlerle işbirliğini bahane ederek göç ettirilmeleriyle sağlanacağını savunmaktadır. Çubriloviç'e göre, aydın ve zengin Arnavut kesimin tarihsel anavatan bildikleri Kosova ve Makedonya'da kalmaları gelecekte ciddi sorunlara yol açabilme riskini taşımaktaydı.

Arnavutlar Balkan savaşlarından sonra söz konusu bölgelerde dönemin iktidarları nezdinde azınlık statüsündeydiler. Yapılan sayımlarda gerçeği yansıtmayan sonuçlarla bunu kanıtlamaya çalışmışlardır. Bu sebeple bu anlayış bugün de devam etmekte,

Arnavutların Kosova ve Arnavutluk dışındaki bölgelerde sayısının net olarak tespiti yapılamamaktadır.

Vaziyetin böyle görünmesine ve tüm baskılara rağmen Arnavutlar dar sınırlara sıkıştırılmayı kat'i surette kabul etmemiş, on yıllar boyunca verdikleri mücadeleler neticesinde kendilerine ait ikinci bir devlet olan bağımsız Kosova Cumhuriyetini kurmuşlardır. Halen Balkanlardaki topraklarından hoşnut olmayan Arnavutlar doğal sınırları olarak kabul ettikleri bölgeleri de içine alacak şekilde oluşturulacak büyük Arnavutluk ülküsü ile yanıp tutuşmaktadırlar. Hem halk nezdinde hem de siyasi platformlarda bu ülkü sıklıkla dile getirilmektedir.

Balkan coğrafyası geçmişten günümüze farklı egemen güçler tarafından sürekli el değiştiren bir bölgedir. Bu sebepten dolayı demografik açıdan da değişken bir yapı arz eder. Bölgeyi hâkimiyeti altına alan her güç, kendi politika ve çıkarları doğrultusunda, gerek bölgeye kendi milletlerinden olan toplulukları getirerek, gerekse kendileri dışındaki halkı farklı bölgelere göçe zorlamak suretiyle kendi nüfuslarını arttırma ve egemen kılma çabası içinde olmuşlardır. Bu yüzden bugün Balkan ülkelerinin çoğu multi etnik bir karaktere sahiptir.

2. Balkanlarda Türk- Arnavut ilişkisi ve Arnavutların Anadolu'ya Göçü

Arnavut-Türk ilişkisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar'da hâkimiyet kurduğu döneme kadar uzanır ve bu tarihten itibaren güçlü bir tarihsel bağa sahiptir. İki millet arasındaki ilişki, kültürel, siyasi ve sosyal açıdan zengin bir geçmişe sahiptir. Bu birlikteliği sağlayan İslam dini olmuştur. Dinin sosyolojik temellendirilmesi, her şeyden önce onun belli bir dinî topluluk veya cemaat oluşturma özelliğinde toplanmaktadır. O, taraftarlarını en azından manevî birlik oluşturan topluluklar içerisinde bir araya getirir. Din ve kimlik ilişkileri üzerinde yapılan araştırmalar, dinin, insan ve tutumları, bireyin diğer insanlarla ilişkileri, ahlaki davranışları, dünya görüşü, duygu ve düşünceleri üzerinde az veya çok belirleyici etkiler bırakabildiğini göstermektedir. Mesela kişiliğin sonradan kazanılan ve daha ziyade kişinin çevresinden gelen sosyo-kültürel özellikleri ifade eden karakterinin oluşmasında ve yapılanmasında dinin rolünü ve etkisini inkâr etmek mümkün değildir. Bunu Arnavutların İslam dinini benimsemesinden sonra yaşadıkları kültürel değişim ve dönüşümde gözlemlemekteyiz. Arnavut halkının Balkanlar'daki beldeleri Osmanlı İmparatorluğunun önemli toprakları haline geldi. Bu dönemde Arnavutlar, Osmanlı yönetimine tabi oldular ve onlar kitlesel olarak İslam dinini kabul ettiler. Arnavutların bu tercihleri Türklerle olan ilişkilerini manevi bir kardeşlik boyutuna taşımıştır. Netice itibari ile bu halkın mensupları Osmanlı ordusunda ve yönetiminde rol almaya başlamış, önemli idari görevler üstlenmişlerdir. Arnavut paşaları, devletin en yüksek kademelerine yükselmişlerdir.

19. yüzyılda, Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflaması ve milliyetçilik hareketlerinin güçlenmesiyle yaşanan hadiselerle rağmen Türkler ve Arnavutlar arasında siyasi ve kültürel bağların devam etmesine engel olmamıştır. Bu ilişkiler 1920'lerde, Arnavutluk'un bağımsızlığını kazanmasından sonra da her iki ülkenin siyasi bağlamda önemli değişimlere uğramasına rağmen sürmeye devam etmiştir. Ancak 1946'da Arnavutluk'ta komünist bir hükümet kuruldu ve ülke, Stalinist modelde bir rejime büründü. Bu dönemde, Türkiye ve Arnavutluk arasında doğrudan ilişkiler sınırlı hale geldi. Buna

rağmen diğer bölgelerde yaşayan Müslüman Arnavutların tutumlarında herhangi bir değişiklik olmamıştır. 1990'lardan itibaren Arnavutluk'ta komünist rejimin yıkılmasıyla Türk-Arnavut ilişkileri yeniden ivme kazanmış bugün artık sıkı stratejik dostluklar kurulmuştur.

Arnavutların Osmanlı ile kurdukları bu sıkı ilişkiler, onların Osmanlı topraklarının geneline yerleşme olanağı da tanımıştır. Anadolu'ya göçler de ilk dönemlerden itibaren söz konusudur. Osmanlının İç iskân politikaları, askeri ve idari görevler, isyan ve sürgünler Arnavutların Anadolu'ya göçünün temel etkenleridir. Bu dönemde yerleşimler Anadolu'nun değişik bölgelerine olmakla birlikte göç edenlerin sayısı sınırlıdır. Anadolu'ya en yoğun göç hareketleri Balkan savaşlarından sonra yaşanmıştır. Bu süreçte Arnavutların en çok yerleştikleri yerler, Bursa, İstanbul, Balıkesir, İzmir, Samsun ve Adapazarı gibi bölgelerdir. Göç eden nüfusun sayısı hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Zaman içerisinde Arnavutların bir kısmı kendi dil ve kültürlerini unutmuş ve asimile olmuşlardır. Fakat yoğunlukla yaşadıkları yerlerde ise kendi dillerini ve kimliklerini korumayı başarmışlardır.

3. Bursa Arnavutları

Bursa'ya göç eden Arnavutlar yerel halk tarafından büyük bir kabullenme ve sahip çıkma duygusuyla karşılanmışlardır. Bunun en açık göstergesi ise bu göçleri İslam'ın en temel olgusu olan Hicret kavramı ile tanımlamalarıdır. Muhacir olarak gördükleri bu din kardeşlerine Ensar olma anlayışıyla yaklaşmışlardır. Zamanla Arnavutlar bu şehrin tarihsel yapısında ve kültürel dokusunda önemli yer edinmişlerdir. Demografik etkileri yanı sıra şehre ekonomik olarak da önemli katkılar sağlamışlardır. Arnavutlar, özellikle ticaret, zanaat ve tarım gibi alanlarda başarılı olmuş ve şehirde önemli bir iş gücü oluşturmuşlardır. Ayrıca, Bursa'da Arnavutlara ait bazı mahalleler ve camiler de bulunmaktadır. Bursa'da Arnavutların izlerini görmek, şehirdeki tarihî yapılar, camiler ve mahalleler üzerinden mümkündür. Özellikle Yıldırım ilçesi, Arnavutların yoğun olduğu bölgelerden biridir. Bursa yaşayan Arnavutlar Türkçe konuşmalarına rağmen nüfusun önemli bir kısmı Arnavutçayı ve Arnavut kültürünü yaşatmayı sürdürmüştür. Arnavutların konuşma esnasında diller arasında geçişkenlikler de söz konusudur. Bugün hala bazı Arnavut dernekleri, kültürel etkinlikler, dil kursları ve festivallerle Arnavut kültürünü yaşatmaktadırlar. Özellikle aile ilişkileri, evlilikler, akraba ilişkileri zaman içerisinde Türk kültürüyle harmanlanmış olsa da Arnavut gelenekleriyle şekillenmektedir.

3.1. Aile İlişkileri ve Evlilikler

Günümüzde, Bursa'daki Arnavut gençleri arasında daha modern ve çağdaş yaşam etkili olmaya başlamış, çekirdek aile sayısında artış gözlemlenmektedir. Evliliklerde geleneksel normlardan sapmalar ve bireysel seçimler daha yaygın hale gelmiştir. Evliliklerde aşk, bireysel özgürlük ve eşitlik gibi kavramlar ön plana çıkmaya başlamıştır. Buna rağmen Arnavutlar, genel olarak geniş aile yapısına sahip bir toplumdur. Aile, önemli bir sosyal birimdir ve evlilik, sadece iki birey arasında değil, aynı zamanda iki aile arasında bir bağ kurar. Bu bağ, evliliğin ardından da devam eder. Ailelerin, özellikle ebeveynlerin, çocuklarının evliliklerinde önemli bir rolü vardır, bazen ailelerin onayı ve

düzenlemesi evliliklerde çok önemlidir. Kız isteme ve nişan, takı ve hediyeler, düğünlerde dans ve müzik bu geleneğin önemli unsurlarıdır. Bursa'daki Arnavut düğünleri, genellikle büyük ve gösterişli olur. Düğünler birkaç gün sürebilir ve bu süreçte geleneksel Arnavut müzikleri çalınır, danslar edilir. Düğün konvoylarında Türk bayrağının yanı sıra Arnavutluk bayrakları da kullanılır.

Arnavutlar, evlilikte genellikle sadakat, saygı ve aile bağlarına büyük önem verirler. Günümüzde eşler arasındaki roller zaman zaman değişiklik ve modernleşmiş olsa da geleneksel Arnavut ailelerinde, eşler arasındaki sorumluluklar net bir şekilde belirlenmiştir. Kadının evdeki rolü çoğunlukla annelik ve ev işleriyle ilgili olurken, erkek genellikle ailenin geçimini sağlama konusunda sorumludur. Evlilik süreci, geleneksel bir şekilde, kızın ailesinin evine gidilerek kız isteme töreniyle başlar. Aileler, uygun bir eş seçme konusunda büyük bir rol oynar. Gelin ve damatların kendi soydaşlarından olmasını daha çok tercih ederler. Nişan töreninde ve düğün sırasında, genellikle altın takılar ve başka hediyeler takdim edilir. Bu hediyeler, ailenin ekonomik durumu ve statüsüyle de ilişkilidir. Arnavutlar, dans etmeyi çok severler ve düğünlerde genellikle Arnavut halk dansları yapılır. Bunun yanı sıra Arnavut şarkıları, düğünlerde sıkça çalınan ve katılımcılar tarafından söylenen parçalardır.

3.2. Akrabalık Bağları ve Sosyal İletişim

Bursa'daki Arnavutlar Balkanların değişik bölgelerinden gelmişlerdir. Bunların gerek kan bağına gerekse evlilik yolu ile kurulmuş akrabalık bağları vardır. Arnavutlar birbirleri ile sık sık iletişim halinde olan ve karşılıklı ziyaretlerle bu bağları korumaktadırlar. Akrabalık ilişkileri, özellikle düğünlerde, dini bayramlarda ve değişik vesilelerle dernekler tarafından organize edilen etkinliklerde güçlü bir şekilde kendini gösterir. Bursa'da ve Türkiye içindeki akrabaları yanı sıra anavatanlarındaki akrabalarla ilişkiler de güçlü tutulmaya çalışılmaktadır.

Güç'ün ilk yıllarında siyasi saiklerle ve bölgenin demografik yapısının bozulacağı endişeleri ile özellikle Kosova ve Makedonya'daki Arnavut dinî liderler toprakların terk edilmesine karşı çıkmış ve göçlerin aleyhinde fetvalar vermişlerdir. Küfür ile ithamlarda bulunan din adamları da olmuştur. Gerek bu fetvalar gerekse siyasi baskılar ve dolaşıma getirilen kısıtlamalar, göçmenler ile anavatanındaki akrabaları arasında bir kopukluk oluşturmuştur. Fakat 1990'lı yıllardan sonrasında, karşılıklı ziyaretlerin artmasıyla buzlar tamamen erimiş ve yakınlık sağlanmıştır.

Kosova'nın bağımsızlık süreçleriyle ve Makedonya'daki iç savaşla birlikte, Bursa'daki Arnavutlarla Balkanlar'daki akrabalar ve soydaşlar arasında bağlar yeniden güçlenmiştir. Bu süreçte Bursalı Arnavutların bölgelere gönderilen yardımlar ve tedavilerini üstlendikleri savaş gazileriyle güçlü bir sosyal dayanışma örneği göstermişlerdir. Bugün hala ekonomik durumları iyi olan Arnavutlar zekât paralarını ve kurbanlarını oradaki soydaşlarıyla paylaşmaya özen göstermektedirler.

3.3. Balkanlarla Ekonomik İlişkiler ve İş birlikleri

Bursa'daki Arnavutlar zamanla ülke ekonomisinde önemli bir yer edinmişlerdir. Pek çok Arnavut, tekstil, gıda ve inşaat sektörlerinde çalışmış veya kendi işlerini kurmuşlardır. Bursa'daki Arnavutlar birbirleri ile akrabalık ilişkileri yanı sıra ticari

birlikteliklerini de geliştirmişlerdir. 2000'li yıllardan sonra Türkiye'nin bölgeye yönelik ticari hedeflerine paralel olarak Bursa'daki Arnavutlar da ticari faaliyetlerde etkin bir rol üstlenmeye başlamışlardır. Balkanlardaki soydaşlarını sadece bir akraba olarak değil, aynı zamanda ortak bir tarihin, kültürün ve kaderin parçası olarak görmektedirler. Araya mesafeler girmiş olsa da gönül bağları hep güçlü kalmıştır denilebilir. Günümüzde Bursalı pek çok iş insanı yerel pazarın yanı sıra Balkan ülkelerinde de aktif ticaret faaliyetlerine öncülük etmektedirler. Bu iş insanları Balkanlardaki soydaşlarına destek olmayı kendilerine görev olarak addetmekte; yatırım yaparak, iş fırsatları sağlayarak ve bilgi birikimlerini paylaşarak bu iş birliklerini canlı tutmaya gayret etmektedirler. Bu iş birlikleri sadece ekonomik çıkarlar çerçevesinde pragmatik bir anlayışla değil, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi kültürel etkileşim, sosyal destek ve dayanışma amacı da gütmektedir. Bu anlayışla Bursa'daki Arnavut kökenli iş insanları güçlü bir diaspora rolünü de üstlenmektedirler. Bu anlayışla hareket etmeleri Arnavut iş insanlarının sadece kendi varlıklarını korumaya değil aynı zamanda anavatanlarındaki soydaşlarına katkı sağlama anlamına gelmektedir. Netice itibarı ile Balkanlarla kurulmuş olan bu köprüler hem Bursa'nın hem de Balkanlardaki soydaş ve akrabaların daha müreffeh bir dünya inşa etmelerine katkı sağlayacaktır. Sonuç olarak Balkanlarla kurulan bu ilişkiler sadece geçmişin bir yansıması değil, aynı zamanda ortak geleceğin bir teminatı da olacaktır. Bu iş birliklerini; eğitim projeleri, gençleri ortak platformlarda buluşturma, çalıştaylar, sempozyumlar gibi çalışmalarla ekonomik ilişkilerin ötesine taşıyarak gelişmesini temenni ederiz.